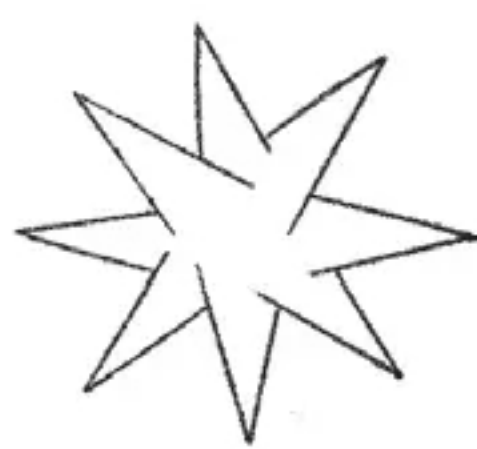

Зміст

Передмова Богдани Неборак. Суперсили Різдва	7
Тарас Прохасько. П'ятий сезон	21
Артур Дронь. Довіри двері	27
Юрій Макаров. Улюблений герой	37
Вірляна Ткач. Коляда. Новий світ і Старий	49
Іванка Крип'якевич-Димид. Подорожній до Різдвяної Зірки	73
Павло Гудімов. Різдва не існує без музики	87
Богдан Логвиненко. Повернення додому	97
Ярослав Грицак. Війна за Різдво	105
Ярина Черногуз. Свічка серед мороку, або Три фронтові Різдва	115
Володимир Станчишин. Останнє моє Різдво без тебе...	123
Ірина Цілик. З чистого аркуша	135
Євгенія Кузнецова. Різдво, на яке ми маємо право	149
Антоніо Лукіч. Міленіум	159
Євген Янович. Моє Різдво	167
Віктор Морозов. Значно більше ніж темрява	177
Олександр Михед. Тріє з половиною див	189

Передмова Богдани Неборак

Суперсили Різдва

1

Вам також здається, що Різдво почало опри-
явнювати свої суперсили саме зараз, коли
вони нам найбільше потрібні? Гадаю, так ду-
мають всі, хто опиняється в темних часах, —
тоді особливо добре видно зірку.

Утім, можна звернути увагу й на інше.
Скільки вертепів зараз збирається по всій
країні? Як важливо нам пригадувати — не
лише підпільне Різдво минулого століття,
але й збирати спогади близьких про свято
чи запозичувати традиції з «Великої різд-
вяної книжки» або з досвіду Різдва в Кар-
патах? Як багато сильних різдвяних книжок
з'являється кожного зимового сезону?

Кутя з пшениці цінна точно так само, як і з рису, бо вона розпочинає вечір, який зустрічаємо в думках про дійсно головне, зі справді важливими людьми — чи це сім'я, чи подорожні, яких запрошуємо до столу, чи побратими й посестри. Бути разом — те, що дає відчуття суперсили. Навіть якщо куті немає, є спогад про кутю, який визначає нашу приналежність до певної традиції.

Задумуючи цю книжку, ми хотіли зафіксувати, яким різним є наше Різдво, й те, як його відзначають у різних куточках України. Можливо, найбільше ми хотіли зрозуміти, чому не перестаємо вірити в диво, й спробувати вловити його в діях. Нам важило задокументувати думки й свідчення — як культурний шар, де автори діляться спогадами, думками, відчуттями, часто пишуть про найсокровенніше.

Розповісти свою історію про Різдво ми запрошували тих, хто творить сучасну українську культуру, надає їй самобутнє обличчя, робить її модерною, зберігаючи традиції. Це письменники, музиканти, історики, режисери й художники. У цих есеях ви читатимете про свято в Одесі, Львові, Києві, Луганську й біля Кремінної, у Карпатах, Івано-Франківську, Вінниці, Ужгороді, Чернівцях, на Донеччині, Житомирщині й Чернігівщині, Різдво української еміграції й українських політичних в'язнів. Сподіваємося, їхні історії надихнуть вас замислитися, яким є наше Різдво й чому нам так важать спільні свята, навіть коли наші погляди на багато речей страшенно різняться.

Коляда обіцяє нам, що Різдво приходить до всіх і для всіх. До бідних і багатих, людей зі сходу й заходу, військових і цивільних, стареньких і діток, в Карпати й до Ялти, до Луганська й на київські вулиці. Різдво не робить поділу, у цьому одна з його суперсил. Навіть якщо ми вважаємо, що не вміємо святкувати Різдво, не варі Різдва або ж що Різдво зараз недоречне, — воно все одно приходить, ставить нас перед фактом своєї присутності, Ісус народжується. «Прийшов днесь із небес, щоб спасти люд свій весь — і утішився», — медитативна коляда говорить, що Він радіє, хоча, може, не всі чекали, аби їх врятували, чи навіть не знали про таку опцію. Він все одно прийшов задля цього, бо порятунку вартий кожен.

Як далеко планують українці сьогодні? Українські автори, яких ви читатимете в цій книжці, можуть мати домовленості на кілька років уперед, але вони ж постійно жартують, що в Україні ми плануємо хіба що «на зараз». У цих обставинах день, сюжет якого визначений вже ось третє тисячоліття, стає особливо привабливим, адже його не потрібно планувати, вигадувати щось нове. Послідовність подій відома й вимагає лише нашої участі. Ну і, кажуть, варто мати відкрите серце.

Зупиніться на мить, подумайте про це. Ми постійно чуємо, що живемо в історичний час, коли вирішується доля світу, усе міняється незворотно, усе має значення. Але навіть за цих умов юну жінку щороку вкотре не

пускають у жоден дім, хоча вона от-от народить. Вона опиняється поруч з тваринами, які виявляються турботливішими за людей, а щойно народжує — до неї тягнеться вервечка тих, що хочуть привітати її і щось їй подарувати. Хоча жінка надійно захована в непримітній будівлі, зірка вказує шлях до неї і її малюка. Чи впустили б ми до свого дому подорожню? Чи впізнали б у ній Марію? Чи взагалі суть у тому, щоб впізнати?

Очікування дива, диво нового життя, нехайна жорстокість, яка скерована на новонародженого, втеча, порятунок. Усе повторюється, а ми, як діти, хочемо знову почути добре знайомий сюжет. І все, як у Антонича: «Їдуть сани, плаче пані, снігом стелиться життя». Ми знаємо, що чекає на малюка і його маму надалі, а все ж радіємо й стараємося принести подарунки. Бо, як це вже в іншого українського поета, Андруховича: «Я, здається, готовий прийти з дарами. Треба їхати. Може, сконає Ірод».

Античні греки чудово знали сюжети драм, але це не заважало їм щоразу пережити катарсис, якщо актори добре робили свою роботу. Саспенс не втрачається від того, що ти знаєш сюжет, навпаки, дивним чином сюжет обростає тобою й твоїм життям. У нашому випадку — людьми, з якими колись зустрічав Різдво, історіями близьких, друзями, яких приймалося вдома чи до яких можна було завітати, колядою — такою старою, аж з первовіку, аж потім раз — і повстанською, сумною, з п'ятдесятих, чи зовсім новою, з Бахмута або Часового

Яру. У знаменитій колядці з села Криворівня в Карпатах є слова про те, що «колідочка — це Божі слова, це українська рідная мова». Та чи лише в ній! Скільки тих коляд, які нагадують про найсокровенніше й кодують життя на прийдешній рік, заговорюють на зміни: на незалежний край, в якому можеш говорити рідною мовою, не криючись, де геть різні люди вміють згуртуватися. У житті мають бути дійсно головні речі: вільна щаслива Україна, українська мова у вжитку, можливість бути разом з найдорожчими.

Різдво створює особливий часопростір і дозволяє відчутти реальний контакт з минулим. Тарілка на Святвечір для тих, хто не поруч з нами фізично, але хто ніколи не зникне з наших спогадів і кого так добре пам'ятаємо за цим столом. Коляда, яку, може, не співали у вашій родині, приміром, на Полтавщині, але ви знайшли її на ютубі, довідалися, що вона з Житомирщини (нехай це буде «Сидить Миколай у конці стола»), і тепер колядуєте в один голос із тими, хто робив це сто, двісті років тому!

Або й таке. Ви куштували львівський різдвяний пампук? Такий, щоб або з вишнями у власному соку, або з рожею. О, це рафінад Різдва у Львові. У Києві я люблю збирати друзів на Щедрий вечір, щоб частувати їх такими пампухами. Цілий день, поки готую цей шедевр локальної кухні, подумки стою за плитою поруч з моєю бабцею. Ну а ввечері частую близьких. Яка проста формула пам'яті й традиції. Бабця не знала, що пампук добре смакує з холодним ігристим вином!